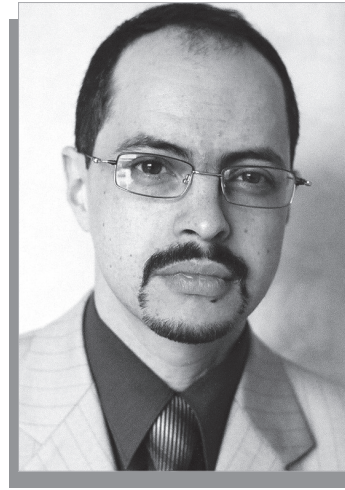

РАБІНОВИЧ СЕРГІЙ ПЕТРОВИЧ,

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник Львівської
лабораторії прав людини Науково-дослідного
інституту державного будівництва та
місцевого самоврядування Національної
академії правових наук України,
Україна, м. Львів
e-mail: serg_rabin@yahoo.com

УДК 342.41

Можливості використання соціолого-правових підходів Ганса Кельзена при аналізі конституційних змін 2004–2014 років в Україні

З огляду на актуалізацію проблем внесення змін до Основного Закону України в статті аналізуються елементи «чистого вчення про право» Г. Кельзена, які характеризують його конституційне праворозуміння. Обґрунтовується, що кельзенівський нормативізм виявляється насправді змістовно підпорядкованим соціології права і соціолого-правовій доктрині в питаннях, які стосуються революційних змін конституції і «основної норми». Сформульовані в результаті такого аналізу висновки частково екстраполюються на практику змін Конституції України в 2004, 2010 і 2014 роках.

Ключові слова: нормативізм, соціологія права, чинність конституції, дієвість конституції, принцип ефективності.

Конфлікт між політичною доцільністю та конституційною законністю, легальністю й легітимністю неодноразово ставав предметом уваги українських правознавців. Чимало приводів для розмірковувань над цим конфліктом вкотре дають і події, пов'язані з вельми суттєвими змінами Основного Закону України, здійсненими у 2004, 2010 і 2014 роках. Останнім часом політичні й пра-

вові аспекти цих змін розглядалися, зокрема, О. Бориславською [1], В. Колісником [2, с. 22–32], М. Мельником [3], О. Мережком [4], О. Мироненком [5], Ю. Мірошніченко [6, с. 32–45], В. Мусіякою [7], В. Речицьким [8], С. Різником [9], М. Савчиним [10], П. Стецюком [11], М. Теплюком [12], І. Тимченком [13], В. Шаповалом [14], О. Ющиком [15].

Згаданими науковцями здійснювався правовий аналіз окремих етапів конституційного процесу в Україні, розглядалися їх матеріально-правові, конституційно-процедурні й соціально-політичні аспекти, піддавались оцінці конституційність, чинність і легітимність актів, якими оформлювались зміни до Основного Закону, для чого наводились різноманітні аргументи – юридичні, політичні й соціологічні. Водночас не можна не зауважити, що власне теоретико-методологічні основи такого оцінювання переважно залишаються недостатньо проясненими. З огляду на це міркування й доводи, що наводяться окремими авторами навіть у рамках однієї публікації, іноді можуть ґрунтуватись на відмінних типах правової аргументації й тому нерідко виявляються непорівнянними з позиціями їх опонентів. У деяких випадках має місце підміна конституційно-правових оцінок суто політичними або ж, навпаки, абстрагування від політичної реальності на користь «чистоти» конституційної догматики.

Натомість плідне обговорення будь-яких теоретичних проблем, у тому числі проблем конституційного процесу, видається можливим за умови чіткого усвідомлення використовуваних дослідницьких підходів та меж їх застосування.

У конституційно-правових і міждисциплінарних дослідженнях процес зміни конституції нерідко описується за допомогою терміно-понять, значення яких належать до відмінних смислових рядів. Останні, у свою чергу, відповідають базовим методологічним підходам до розгляду конституційного процесу: формально-юридичним, соціологічним

та аксіологічним. Деякі з таких смислових рядів наведені нижче: формально-юридичний – легальність, конституційна законність, чинність та ін.; соціолого-правовий – дієвість, виконуваність, реальність тощо; політико-соціологічний – доцільність, ефективність та ін.; соціолого-психологічний – бажаність, очікуваність та ін.; аксіолого-правовий – справедливість, пропорційність, матеріальна конституційність тощо; аксіолого-політичний – демократизм, прогресивність, легітимність та ін. Множинність значень окремих термінопонять, які – залежно від обраного підходу – можуть належати до різних смислових рядів, звісно, ускладнює обговорення політико-правових аспектів конституційних революцій. Це зумовлює необхідність мінімальної уніфікації значень використовуваної термінології.

Отже, пропонована стаття має на меті уточнити теоретико-методологічне підґрунтя аналізу тих змін конституції, за яких, так чи інакше, відбувається розрив між легальністю й легітимністю, розрив правової наступності. Засобом для цього слугуватиме звернення до положень класичної праці Ганса Кельзена «Чисте правознавство» (1934) [16], яка дотепер не втрачає своєї методологічної значущості, продовжуючи викликати жвавий інтерес сучасних правників [див., напр.: 18–23].

«Чисте правознавство»: між легістським та соціологічним позитивізмом. Насамперед, вибачаючись за вимушено великий обсяг цитування, наведемо кілька тверджень Г. Кельзена, які розкривають його погляд на питання про вплив фактичної дієвості конституційних норм на їх чинність.

Згідно з Г. Кельзенем, «мінімум так званої дієвості є умовою чинності норми <...> правова норма вже не розглядатиметься як чинна, якщо вона тривалий час лишається недієвою» [16, с. 21]. «Норми правового порядку бувають чинними *тому, що* засаднича норма, котра становить основне правило їх створення, припускається як чинна, а не тому, що вони є дієвими; однак вони є чинними тільки *тоді*, себто поки цей правовий порядок є дієвим. Як тільки конституція, а отже, й установлений на її основі правовий порядок як цілість втратять свою дієвість, тоді й правопорядок, і кожна його норма втратять свою чинність». Отже, дієвість правової норми тут прямо визнана необхідною умовою її чинності [16, с. 239, 240].

В іншому місці розглядуваного класичного твору зазначається: «Принцип, згідно з яким норма правового порядку є чинною доти, доки її чинність не буде припинена одним із визначених цим правопорядком способів чи доки тієї чинності не замінять чинністю якоїсь іншої норми цього самого правопорядку, є принципом легітимності.

Однак цей принцип може бути застосований до державного правового порядку лише з одним украй важливим застереженням. У випадку революції він не застосовується. Революція в ширшому розумінні слова, яке охоплює і державний переворот, є всякою нелегітимною, себто *такою, що не відповідає положенням конституції, зміною цієї ж конституції або ж її заміною іншим основним законом...* <...> Засаднича норма належить лише до такої конституції, що є фактично запровадженою через законодавчий акт або звичай

і є дієвою. А конституція є дієвою, коли установлені відповідно до неї норми *в загальному й цілому застосовуються й виконуються.* <...> Якщо б революція не перемогла, себто коли б революційний – створений не за попередньою конституцією – основний закон не набув дієвості... <...> ...тоді б революція не вважалась би процесом створення нового права, а тлумачилася б – згідно з попередньою конституцією й карним законодавством, що все ще спиралося б на неї й вважалося б чинним, – як державна зрада. <...> Таким чином, *принцип легітимності обмежується принципом ефективності*» [16, с. 233–234] (курсив наш. – С. Р.; пер. уточнено за [17]).

Наведені положення видаються прикметними у кількох аспектах. По-перше, чітко розрізняючи характеристики конституції формально-юридичні («чинність») та соціологічні («дієвість»), саме останні правознавець розглядає як необхідну передумову для перших, дещо несподівано й водночас цілком недвозначно демонструючи істотну роль соціологічних і політичних передумов у своїх теоретичних побудовах [див.: 22]. При цьому Г. Кельзен намагається розмежувати співвідносне значення юридичних і соціальних чинників як, відповідно, детермінуючих із логічною необхідністю («тому, що») і таких, що обумовлюють чинність конституції зовні («тоді», «поки»). І хоча характер обох чинників є якісно відмінним, однак роль емпіричної реальності для визнання норми чинною виявляється тут аж ніяк не меншою, аніж роль ідеальної юридико-нормативної реальності.

Та обставина, що, за Г. Кельзенем, для визнання конституції чинною вимагається наявність її «мінімальної дієвості» (фактичної застосовуваності), підтверджує прикладний характер кельзенівської концепції, яка, попри прагнення до кантіанської «чистоти», не може собі дозволити абстрагуватись від реалій політичної практики.

По-друге, мислителем запроваджується формально-юридичне значення поняття «революція» та похідне від нього терміно-поняття «революційна конституція». Оцінка «революційності» конституції (радше, революційності її зміни) передбачає виключно нормативістський критерій: відповідність конституційним умовам і порядку зміни основного закону (названий Г. Кельзенем «легітимністю»). Важливе застереження, згідно з яким принцип легітимності *не застосовується* у випадку революції, засвідчує ту поступку, яку в цьому пункті нормативізм робить соціології та політології: у пункті зустрічі права і сили право «не застосовується». На відміну від поглядів, обстоюваних Г. Кельзенем у працях 1920-х років, тут уже не держава визнається тотожною своїй конституції [24, с. 35], а навпаки, прямо стверджується, що смисл «конституційного» задається державною владою та її *«ефективним»*, а *отже*, і *законним*, урядом: «згідно із засадничою нормою всякого державного правового порядку фактично існуючий уряд, що на основі дієвої конституції запроваджує дієві загальні та індивідуальні норми, і є законним урядом держави» [16, с. 234]. І хоча згаданий вище вислів «не застосовується» можна

розглядати як суто описовий, йому може бути надано також і нормативне значення.

По-третє, фундатор юридичного нормативізму пов'язує чинність змін конституції з успіхом чи неуспіхом революції. Джерелом чинності конституції із необхідністю виявляється ефективний уряд. При цьому кельзенівське поняття революції охоплює, зокрема, й неконституційні дії органів державної влади зі зміни основного закону держави. Це, ясна річ, не виключає можливості юридичної переоцінки дій органів державної влади, які здійснили попередню конституційну революцію, в разі успіху наступної революції. Таким чином, у Кельзена йдеться про суто *юридичну*, «конституційну» (вислів А. Медушевського) революцію, яка, вочевидь, не завжди поєднується із революцією соціальною.

«Чисте правознавство» і питання про чинність Конституції України. Наведені вище положення, гадаємо, можуть бути певною мірою використані при розгляді взаємозв'язку легальності й легітимності у процесі тих змін Конституції України, які відбувались у 2004–2014 роках. Коротко схарактеризуємо основні етапи цього процесу.

Перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської форми державного правління в Україні було оформлено, як відомо, Законом України від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV, прийнятого під час подій Помаранчевої революції. Порухення конституційної процедури, допущені при цьому парламентом, були досить очевидними як для прихильників, так

і для супротивників зміни Основного Закону. Таким чином, із кельзенівських позицій у цьому випадку є достатні підстави стверджувати про конституційну революцію 2004 р., яка відбувалась в умовах політичної революції.

26 червня 2008 р. Конституційний Суд України ухвалив Рішення № 13-рп/2008 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів від фракцій «БЮТ» і «НУ-НС». Рішенням було визнано неконституційними положення Закону України «Про Конституційний Суд України», згідно з яким юрисдикція Суду не поширюється на вирішення питання щодо конституційності законів про внесення змін до Конституції України, які набрали чинності. Вказане подання і Рішення були спрямовані на створення юридичного підґрунтя для припинення дії змін і доповнень до Конституції, здійсненого у 2010 р. зусиллями вже іншої політичної сили – команди В. Януковича. Не можна не звернути увагу й на те, що згаданим Рішенням Конституційний Суд України розширив у неконституційний спосіб межі власної компетенції, визначені в Основному Законі.

Наступним пунктом зворотного руху «маятника» конституційних змін стали події 30 вересня 2010 р. Тоді Конституційний Суд України за поданням 252 народних депутатів – членів «Партії регіонів» ухвалив Рішення № 20-рп/2010 у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України, яким було визнано неконституційним Закон України № 2222-IV. Із формально-юридичного погляду підстав для розгляду питання про консти-

туційність вказаних положень Закону № 2222 Конституційним Судом України не існувало: ці положення не були чинними (не діяли) на момент звернення з конституційним поданням, тому ані розглядатись на предмет конституційності, ані втратити свою чинність вони не могли. Окрім цього, Конституційний Суд України не наділений правом наступного контролю конституційності змін до Основного Закону. Отже, згідно з Г. Кельзенем, є підстави констатувати наступну конституційну революцію, а радше – контрреволюцію або ж, радше, «реставрацію».

Акти українського парламенту від 21–22 лютого 2014 р., прийняття яких відбулось в очевидній формальній суперечності з положеннями Конституції, юридично оформили ще одну конституційну революцію в Україні.

Із позицій доктрини нікчемності правових актів (яка, зауважимо, не поділялась Кельзенем [23, с. 181]) можна було б стверджувати, що протягом понад трьох років після ухвалення Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 р. державний механізм України функціонував у режимі лише фактичної конституції, паралельно із застосуванням якої суто формально зберігала свою чинність Конституція зі змінами, внесеними 8 грудня 2004 р. Однак відповідно до концепції Кельзена зміна «засадничої норми» правопорядку, згідно з якою «належить виконувати нову конституцію», залежить від успішності юридичної революції, яка відбулась; водночас правова норма вже не вважається чинною, якщо вона трива-

лий час не застосовується, залишаючись недієвою. Із такого погляду про чинність Конституції 2004 р. вже навряд чи могло йти під час Революції Гідності 2013–2014 років. З огляду на використовуваний Кельзеном «принцип ефективності», у лютому 2014 р. чинність Конституції України в редакції 2004 р. могла вважатись уже *de facto* припиненою внаслідок успішної «реставрації» у 2010 р. й тривалого незастосування Конституції в редакції 2004 р. Таким чином, компроміс між нормативізмом і соціологією права в питанні співвідношення чинності права з його дієвістю дозволяє уникнути визнання радикального дуалізму юридичної та фактичної конституцій.

Відзначимо, що зміни Конституції у 2004, 2014 роках здійснювались в умовах політичних революцій. Ця обставина, з огляду на заборону зміни конституції в умовах надзвичайного стану, слугує додатковим свідченням юридичної революційності змін. Збройна агресія з боку Росії та початок воєнних дій створили нові підстави для сумнівів у легальності сучасного процесу зміни Конституції. Отже, з позицій «Чистого правознавства» революційний характер притаманний усім конституційним актам, якими оформлювались зміни Конституції України 1996 р. Ці зміни відбувались із порушеннями конституційних умов та/або процедури внесення змін до Конституції, а отже, за Г. Кельзеном, вони також мають бути кваліфіковані як «революційні». При цьому розриви процесуально-процедурної наступності тут поєднувались з част-

ковим збереженням матеріально-правової континуальності конституційних положень.

Основні висновки. Аналізовані положення твору Г. Кельзена відображають передовсім реальну політико-правову практику, в якій логіко-сміслові (формально-юридичні) властивості конституції суттєво зумовлюються соціально-політичними чинниками.

Видається більш ніж прикметним, що навіть у вченні лідера нормативістів принцип конституційної законності виявляється не абсолютним. Часові рамки застосування вказаного принципу визначає момент конституційної революції. Політичний успіх чи неуспіх революції, «ефективність» або ж «неефективність» революційного уряду стають умовами застосування чи, навпаки, незастосування принципу конституційної законності.

Залежність чинності конституції від її «мінімальної дієвості» підпорядковує юридичну догматику соціології права. Необхідність відповіді на питання про чинність конституції після здійснення конституційної революції змушує до методологічного компромісу, за якого «чистоту» правознавства, яке було би засноване виключно на формальній юридичній логіці, зберегти виявляється неможливим: у такий спосіб у класика легістського позитивізму соціологія конституційного права здобуває блискучу перемогу над конституційним нормативізмом. Що ж, життя бере своє! Й у цьому пункті прихильники юридичного реалізму на знак примирення мусили б лише потиснути Кельзенові руку.

Список використаних джерел

1. Бориславська О. Верховенство конституції чи верховенство права: деякі питання відновлення дії окремих положень Конституції України / О. Бориславська // Вісн. Конституц. Суду України. – 2015. – № 6. – С. 48–57.
2. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу / В. Колісник // Вісн. Конституц. Суду України. – 2015. – № 4. – С. 103–109.
3. Мельник М. Конституційна афера / М. Мельник // Дзеркало тижня. – 2014. – 14 лют. (№ 5).
4. Мережка О. Природне право і помаранчева революція [Електронний ресурс] / О. Мережка. – Режим доступу: <http://www.grom-bezpeka.at.ua/publ/4-1-0-69#.V5cbRdKLSUK>.
5. Мироненко О. М. Конституційний Суд України: історія і сучасність, доктрина і практика / О. М. Мироненко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2011. – 910 с.
6. Контроль за додержанням належної конституційної процедури / С. Вдовіченко, В. Кампо, В. Овчаренко та ін. – К. : Алерта, 2011. – 94 с.
7. Мусіяка В. Будь-яка влада є результат узурпації? / В. Мусіяка // Дзеркало тижня. – 2010. – № 40.
8. Речицький В. Юридичний коментар до поточних конституційних трансформацій в Україні / В. Речицький // Права людини в Україні. – 2014. – 1–14 квіт. – С. 2–5.
9. Різник С. Про нез'ясоване питання конституційності актів парламенту, прийнятих в умовах Революції Гідності / С. Різник // Вісн. Конституц. Суду України. – 2015. – № 6. – С. 58–66.
10. Савчин М. Конституційний Суд України та реалізація Конституції України / М. Савчин // Публ. право. – 2015. – № 1. – С. 9–17.
11. Стецюк П. Зміни до Конституції України 1996 року: поступ чи криза конституціоналізму? / П. Стецюк // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. юрид. – 2006. – Вип. 42. – С. 133–143.
12. Теплюк М. Правові проблеми змінення Конституції України / М. Теплюк, О. Ющик // Право України. – 2007. – № 12. – С. 3–7.
13. Тимченко І. Конституційна реформа? Конституційна криза? Конституційний переворот? / І. Тимченко // Народ і влада в Україні. – 2008. – № 1. – С. 14–19.
14. Шаповал В. Без парламенту змінити Конституцію сьогодні неможливо / В. Шаповал // Віче. – 2009. – Лип. – № 13.
15. Ющик О. Без легітимної Конституції не може бути легітимної влади / О. Ющик // Дзеркало тижня. – 2014. – 3 жовт. (№ 35).
16. Кельзен Г. Чисте правознавство: 3 дод.: Проблема справедливості / Г. Кельзен ; пер. з нім. О. Мокровольський. – К. : Юніверс, 2004. – 496 с.
17. Чистое учение о праве Ганса Кельзена : сб. пер. Вып. 1 / пер.: С. В. Лезов, Ю. С. Пивоваров. – М. : ИНИОН РАН, 1987. – 195 с.
18. Коваль Д. А. Международно-правовые идеи Ганса Кельзена и современные политико-правовые процессы в Украине / Д. А. Коваль // Укр. часопис міжнар. права. – 2014. – № 1–2. – С. 68–71.
19. Корнута Р. Друге прочитання основної праці Ганса Кельзена «Чисте правознавство» / Р. Корнута // Право України. – 2005. – № 10. – С. 13–17.
20. Сліденко І. Д. До проблеми номінального та реального конституціоналізму, теорії «Reine Rechtslehre» й онтології конституційного контролю / І. Д. Сліденко // Пробл. філософії права. – 2008/2009. – Т. 6/7. – С. 135–146.
21. Темченко В. Особливості співвідношення моралі та права у концепції «чистого права» Г. Кельзена / В. Темченко // Право України. – 2005. – № 1. – С. 36–38.
22. Антонов М. В. Соціологія права і чиста теорія права: складний взаємозв'язок / М. В. Антонов // Філософія права і загальна теорія права. – 1/2012. – С. 250–256.
23. Краевский А. А. Чистое учение о праве Ганса Кельзена и современный юридический позитивизм [Електронний ресурс] : дис. ... канд. юрид. наук / А. А. Краевский ; СПб ГУ. – 2014. – 231 с. – Режим доступу: http://www.igpran.ru/prepare/a.persons/Kraevskiy/Kraevskiy_diss.pdf.
24. Шмитт К. Политическая теология / К. Шмитт ; пер. с нем. ; сост. А. Филиппова. – М. : КАНОН-пресс-Ц., 2000. – 336 с.

References

1. Boryslavska O. (2015) Verhovenstvo konstytutsiyi chy verhovenstvo prava: deyaki pitannia vidnovlennia diyi okremykh polozhen Konstytutsii Ukrainy [Supremacy of the Constitution or Rule of Law: Some Issues of the Restoration of Certain Provisions of the Constitution of Ukraine] *Visn. Konstytuts. Sudu Ukrainy. – Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine* 6, 48–57 [In Ukrainian]
2. Kolisnyk V. (2015) Vidnovlennia dii Konstytutsii Ukrainy ta zmina formy pravlinnia yak zasib ponovlennia konstytutsiinogo ladu [Restoration of the Constitution of Ukraine and change of the form of government as a means of restoration of constitutional order] *Visn. Konstytuts. Sudu Ukrainy. – Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine* 4, 103–109. [In Ukrainian]
3. Melnyk M. (2014) Konstytutsiina afera [Constitutional fraud] *Dzerkalo tizhnia*, 5, 14.02.2014 [In Ukrainian]
4. Merezko O. (2004) Pryrodne pravo i pomarancheva revolyutsiia [Natural law and Orange Revolution] *grom-bezpeka.at.ua* Retrieved from: <http://www.grom-bezpeka.at.ua/publ/4-1-0-69#.V5cbRdKLSUK> [In Ukrainian]
5. Myronenko O. M. (2011) Konstytutsiyniy Sud Ukrainy: Istorii i suchasnist, doktryna i praktyka. [Constitutional Court of Ukraine: history and contemporary, doctrine and practice] – К. : Koretsky Institute of state and law [In Ukrainian]
6. Vdovichenko S., Kampo V., Ovcharenko V. and oth. (2011) Kontrol za doderzhanniam nalezhnoii konstytutsiynoi protsedury. [Control for Independent Constitutional proceeding] – К. : Alerta [In Ukrainian]
7. Musiyaka V. (2010) Bud-yaka vlada e rezultat uzurpatsii? [Is ever authority the result of usurpation?] *Dzerkalo tizhnia*, 40 [In Ukrainian]
8. Rechitskiy V. (2014) Yuridichniy komentar do potochnykh konstytutsiinykh transformatsij v Ukraini [Law commentary on the current Constitutional changes in Ukraine] *Prava lyudini v Ukrainy – Human Rights in Ukraine* 1–14.04.2014, 2–5 [In Ukrainian]
9. Riznyk S. (2015) Pro nez'yasovane pytannia konstytutsiynosti aktiv parlamentu, prynyatyih v umovah Revolyutsii Gidnosti [On the issue of the constitutionality of the parliament acts, adopted under the Revolution of Dignity conditions] *Visn. Konstytutsiinogo Sudu Ukrainy. – Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine* 6, 58–66 [In Ukrainian]
10. Savchyn M. (2015) Konstytutsiynii Sud Ukrainy ta realizatsiia Konstytutsii Ukrainy [Constitutional Court of Ukraine and implementation of Constitution of Ukraine] *Publ. pravo. – Public law*, 1, 9–17 [In Ukrainian]
11. Stetsyuk P. (2006) Zmini do konstytutsii Ukrainy 1996 roku: postup chy kryza konstytutsionalizmu? [Amendments to the 1996 Constitution of Ukraine: Step forward or crisis of Constitutionalism] *Visn. Lviv. un-tu. Ser. yurid. – Scientific journal «Visnyk of Lviv University», Series «Legal Sciences»,* 42, 133–143 [In Ukrainian]
12. Tepluk M., Yuschyk O. (2007) Pravovi problemy zminennia Konstytutsiyi Ukrainy [Legal problems of the Revision of the Ukrainian Constitution] *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 12, 3–7 [In Ukrainian]
13. Tymchenko I. (2008) Konstytutsiyna reforma? Konstytutsiyna kriza? Konstytutsiyniy perevorot? [Constitutional reform? Constitutional crisis? Constitutional coup?] *Narod i vlada v Ukrainy. – People and authority in Ukraine* 1, 14–19 [In Ukrainian]
14. Shapoval V. (2009) Bez parlamentu zminiti Konstytutsiyu soganodi nemozhливо [It's impossible to change the Constitution without parliament] *Viche. – Viche*, 07, 13 [In Ukrainian]
15. Yuschyk O. (2004) Bez legitimnoyi Konstytutsiyi ne mozhe buti legitimnoyi vladi [Any Authority isn't Legitimate if the Constitution isn't Legitimate] *Dzerkalo tizhnia*, 35, 3.10.2014 [In Ukrainian]
16. Kelzen G. (2004) Chiste pravoznavstvo. Problema spravedlivosti [Pure theory of Law. Problem of Justice] translated by O. Mokrovolskiy. – К. : Yunivers [In Ukrainian]
17. Chistoe uchenie o prave Gansa Kelzena (1987), [Hans Kelzen's Pure theory of Law] Part 1, Transl. by Lezov S. V., Pivovarov Yu. S. – М.: ISISS RAS [In Russian]
18. Koval D. A. (2014) Mezhdunarodno-pravovyye idei Gansa Kelzena i sovremennyye politiko-pravovyye protsessy v Ukraine [Hans Kelzen's International law ideas and contemporary political and legal processes in Ukraine] *Ukrayinskiy chasopis mizhnarodnogo prava. – Ukrainian Journal of International Law*, 1–2 / 2014, 68–71. [In Russian]

19. Kornuta R. (2005) Druge pročitannia osnovnoi pratsi Gansa Kelzena «Chyste pravoznavstvo» [Hans Kelzen's main work «Pure theory of Law»] *Pravo Ukrainy. – Law of Ukraine*, 10, 13-17 [In Ukrainian]
20. Slidenko I. D. (2008/2009) Do problemy nominalnogo ta realnogo konstytutsionalizmu, teorii «Reine Rechtslehre» y ontologii konstytutsiinogo kontroliu [On the issue of nominal and real constitutionalism, theory of «Reine Rechtslehre» and the ontology of constitutional control] *Probl. filozofiyi prava. – Philosophy Of Law Issues An International Journal*, Vol. 6/7, 135–146. [In Ukrainian]
21. Temchenko V. (2005) Osoblyvosti spivvidnoshennia morali ta prava u kontseptsii «chystogo prava» G. Kelzena [Features of interrelation between morals and law by Hans Kelzen's «pure law» conception] *Pravo Ukrainy. – Law of Ukraine* 1, 36-38 [In Ukrainian]
22. Antonov M. V. (2012) Sotsiologiya prava i chysta teoriia prava: skladnyi vzaemozv'yazok [Sociology of Law and Pure Theory of Law: a Difficult Relation] *Filozofiya prava i zagalna teoriya prava. – Philosophy of law and General Theory of Law*, 1, 250–256 [In Ukrainian]
23. Kraevskii A. A. (2014) Chistoe uchenie o prave Gansa Kelzena i sovremenniyi yuridicheskii pozitivizm [Hans Kelzen's «Pure theory of Law» and contemporary legal positivism] The thesis for obtaining of a scientific degree of law, St. Petersburg's State University. *igpran.ru* Retrieved from: http://www.igpran.ru/prepare/a.persons/Kraevskiy/Kraevskiy_diss.pdf [In Russian]
24. Shmitt K. (2000) Politicheskaya teologiya [Political Theology]. – M. : CANON-press-Centre [In Russian]

Стаття надійшла до редколегії 29.08.2016.

Рабинович С. П., доктор юридических наук, профессор, ведущий научный сотрудник Львовской лаборатории прав человека Научно-исследовательского института государственного строительства и местного самоуправления Национальной академии правовых наук Украины, Украина, г. Львов
e-mail: serg_rabin@yahoo.com

**Возможности использования
социолого-правовых подходов Ганса Кельзена при анализе
конституционных изменений 2004–2014 годов в Украине**

В связи с актуализацией проблем внесения изменений в Основной Закон Украины в статье анализируются элементы «чистого учения о праве» Г. Кельзена, которые характеризуют его конституционное правопонимание. Обосновывается, что кельзеновский нормативизм по отношению к социологии права и социолого-правовой доктрине выполняет подчиненную роль в вопросах, касающихся революционных изменений конституции и «основной нормы». Сформулированные в результате такого анализа выводы частично экстраполируются на практику изменений Конституции Украины в 2004, 2010 и 2014 годах.

Ключевые слова: нормативизм, социология права, действительность конституции, действенность конституции, принцип эффективности.

Rabinovych S. P., Doctor of Juridical Sciences, Professor, Leading Researcher of Lviv Laboratory of Human Rights of the Scientific Research Institute of State Building and Local Government of National Academy of Law Sciences of Ukraine, Ukraine, Lviv
e-mail: serg_rabin@yahoo.com

**How Hans Kelsen's Sociological and Legal Approaches
Can Be Apply in the Analysis of the Constitution's Changes
in Ukraine in 2004–2014**

The problem of correlation between normativism and sociology of law as Kelsen's methodological grounds of law-understanding is examined. Elements of Hans Kelsen's «Pure Theory of Law» which characterized his constitutional understanding of law are analyzed:

correlation between the validity of constitution and it's effectiveness; Kelsen's «effectiveness principle»'s influence validity of the constitution. Attention is drawn to the law substance of the legality of the constitutional changes principle.

The author presents a rationale that Kelsen's normativism occupies a subordinate role in relation to sociology of law in the process of revolutionary changes of constitution. It is confirmed by the following tenets of «Pure Theory of Law»: effectiveness of constitution is a priority for its validity; force of constitutional legality principle is limited by revolution moment; principle of legitimacy is limited by the principle of effectiveness; Basic Norm may be repealed in case of its non-application during a long time. The article provides that sociological positivism is the necessary element of general law-understanding in the constitutional legal order's change.

The author's conclusions are used while analyzing the changes of the Constitution of Ukraine. It is shown that the Ukrainian Constitution's changes in 2004, 2010 and 2016 were a «law revolutions». It is stated that contradiction between legality and legitimacy characterize not only periods of revolutionary change of the government, but are becoming feature of the whole constitutional process.

Key words: normativism, sociology of law, constitution in action, effectiveness of the constitution, principle of effectiveness.